
Under ytan

Nio transpersoners berättelser om vardagsverklighet

Signe Bremer

I denna artikel presenteras huvuddragen i den etnologiska magisteruppsatsen ”*Under Ytan - En etnologisk studie av nio transpersoners berättelser om vardagsverklighet i ett könsdikotomt samhälle*” (Bremer, 2005). Det övergripande syftet med studien har varit att belysa situationen för transpersoner i det svenska samhället; med fokus på hur normer om manligt och kvinnligt framstår i informanternas berättelser om deras vardagsverklighet. Diskussionen kretsar kring hur transpersoner i vardagsverkligheten på olika sätt ständigt tvingas att förhålla sig till och brottas med djupt rotade förståelser av kategorierna man/manligt och kvinna/kvinnligt. Grundvalen för denna diskussion ligger vidare i synen på kroppen som diskursiv skärningspunkt, vilket betyder att kroppen förstås som genomkorsad av en mängd olika kulturella och diskursiva krafter som tillsammans strider om rätten till att definiera den så kallade biologiska hårdvaluta som kroppen utgör. Transpersoner diskuteras utifrån följande definition:

Transpersoner är en paraplyterm som omfattar alla individer vars könsidentitet och/eller könsuttryck tidvis eller alltid skiljer sig från normen för det kön som registrerats för dem vid födseln. Lite enklare uttryckt kan man säga att det handlar om människor som av andra inte uppfattas som ”riktiga” män eller kvinnor. Att transperson är en paraplyterm betyder att det finns olika sätt att vara transperson på. Begreppen och definitionerna är många, problematiken och livssituationerna olika. Den sexuella läggningen har varken med könsidentitet eller med könsuttryck att göra. Transpersoner är sannolikt hetero-, homo- och bisexuella i lika stor utsträckning som den övriga befolkningen (Diskrimineringskommittén, 2005–03–08).

Transpersoner är en grupp människor vars tillvaro i stor utsträckning är osynliga. Studien har således sökt belysa tillvaron för människor som det svenska majoritetssamhället inte vet särskilt mycket om, med undantag från sensationsartade inslag inom olika mediala verksamheter. Det är dessutom en mycket sårbar grupp människor som i kraft av ett avvikande från dominerande förståelser av kategorierna man/manligt och kvinna/kvinnligt löper risk för

diskriminering, hot och våld. Trots detta står majoriteten transpersoner utanför ett lagstiftat och samhälleligt skydd. De representationer av transpersoner som figurerar i samhället kopplas i huvudsak till transsexualism, transvestism och dragqueens med betoning på MtF (vilket avser män till kvinnor). Detta innebär att en stor grupp transpersoner hamnar i skymundan; begreppet rymmer ett mindre hav av olika identiteter, varav identiteter kopplat till FtM (kvinnor till män) ofta glöms bort helt (www.rfsl.se).

Under de senaste åren har framförallt queerfältet kännetecknats av en explosion av texter kring transpersoner, kön och performance. Detta är dock texter som visat föga intresse för de individer som lever och identifierar sig själva som någon utav de undergrupper som ingår i paraplybegreppet transpersoner. Viviane K. Namaste, professor i "semiotics", erbjuder en kritik riktad till denna forskningstradition, och i "*Invisible lives: The erasure of transsexual and transgendered people*" (Namaste, 2000) beskriver Namaste forskningen om transpersoner i första hand som en forskning som är till för forskningssamhället, snarare än för de människor som utgör studiernas forskningsobjekt. Frågor som identifierats som viktiga har begränsats till medicinska och psykiatriska institutioner, med konsekvensen att den komplexitet som präglar transpersoners liv och kroppar hamnat i skymundan och osynliggjorts (ibid. s. 9, 35). Namaste förespråkar istället en forskning med fokus på de faktiska personerna och livet bakom benämningarna, med fäste i vardagsverkligheten. Hon menar vidare att teoretiker som exempelvis Butler är institutionellt självblinda. Genom att enbart fokusera på produktiv makt istället för det vardagliga livet har forskningen ignorerat den egna rollen i ett teoretiskt producerande av transpersoner som objekt i den akademiska kunskapsdiskursen (ibid. s. 22, 35). Studien har således strävat efter att bejaka Namastes forskningskritik: en huvudsaklig strävan att fokusera informanternas vardagsverklighet och peka på informanterna som individer snarare än "bollplank" i teoretiska diskussioner om kön och "performance". Fokus har varit att gå bakom begreppen, och framförallt framhålla transpersoner som faktiska individer med känslor, erfarenheter och upplevelser, vilka alla deltar i ett aktivt och performativt iscensättande av sig själva via sociala praktiker i vardagen.

Det empiriska underlaget

Det empiriska underlaget utgörs av djupintervjuer med nio transpersoner med olika bakgrund och åldrar. Åldrarna på de medverkande löper från nitton till femtiosex år och samtliga är bosatta i storstäder, mindre städer eller på landsbygden i södra Sverige. Alla informanter går under fingerade namn. De medverkande informanterna är kopplade till grupperna *intergender*, *transsexualism*, *transvestism* och *transgenderism*; varav tre personer är FtM (female to male), tre stycken

MtF (male to female), två personer intergender, och en person befinner sig både inom intergender och FtM transvestism. Specifika identiteter-/grupper inom paraplybegreppet transpersoner nämns via följande förkortningar: TV-transvestism, TS-transsexualism, TG-transgenderism och IG-intergender. Förklaringar till de aktuella identiteterna ges via en fotnot i artikelns slut¹ (Diskrimineringskommittén, 2005–03–08).

Det är viktigt att påpeka att avsikten på intet sätt har varit att ge en fullständig bild av den verklighet, den problematik de medverkande informanterna befinner sig i: studien belyser några aspekter i den problemställning undersökningen fokuserar och utgör således en av många representationer av transpersoner. Informanternas berättelser karaktäriseras av ett komplext innehåll, och är vidare berättelser från människor med olika problematiker och som på intet sätt kan ses som en homogen social grupp med gemensamma mål och intressen. Att utgå från begreppet transpersoner kan därför i sig kritiseras, detta på grund av att analysen till viss del buntar samman en grupp människor som annars inte betraktar sig själva som en helhet. Genom att utgå från transpersoner som en komplex och heterogen helhet syftar studien att belysa situationen och vardagsverkligheten för människor som trots heterogeniteten har det gemensamt, att de på olika vis uttrycker och upplever identiteter som spränger gränserna för dominerande förståelser av manligt och kvinnligt. Viktigt att påpeka är också det faktum att majoriteten av de medverkande informanterna är människor som i hög grad har landat i sina identiteter och som har en längre period bakom sig som aktiva inom RFSL. Det är högst sannolikt att resultatet skulle ha blivit annorlunda om de medverkande informanterna hade varit transpersoner i en annan fas av sina liv, samt om de befunnit sig mer utanför RFSL-organisationen och det etablerade svenska HBT-samhället.

Teoretiska infallsvinklar

Den teoretiska utgångspunkten är en poststrukturalistisk sådan, med betoning på främst diskursanalys². Som komplement till diskursbegreppet används också en diskurspsykologisk inriktning. Diskurspsykologin lägger stor vikt vid enskilda individers diskursiva hantering av vardagssituationer och blickfånget läggs här på hur diskurser konstrueras och omformas i vardagens praktiker. Som problematisering och nyansering av diskursbegreppet förs begreppet tolkningsrepertoar³ fram, för att på så vis rikta ljuset mot diskurser som flexibla resurser i socialt samspel. Genom att fokusera socialt samspel och diskursiva praktiker i vardagen söker man således belysa hur människors verklighetsuppfattningar formuleras för att bemöta alternativa modeller (Jørgensen & Phillips, 1999 s. 114). Poängen med en betoning dels på

diskursbegreppet dels på begreppet tolkningsrepertoar, är att peka på diskurser som praktiker genom vilken förändring är möjlig, samtidigt som dessa praktiker i grunden förstås som socialt och historiskt situerade. Avsikten här är att lyfta fram kapaciteten och potentialen till motstånd mot rådande hegemoniska sätt att definiera verkligheten. Via detta dialektiska synsätt ges både större dignitet åt individuell handlingskraft i vardagen, likaväl som en betoning på diskursers verklighetskonstituerande effekter, detta för att understryka att diskurser i allra högsta grad framställer vissa sätt att vara människa som mer eller mindre tänkbara än andra.

En poststrukturalistisk, och vidare socialkonstruktivistisk tolkning av det centrala begreppet könsidentitet syftar på att kategorier som exempelvis manligt/kvinnligt ses som kulturellt konstruerade tankemodeller. Dessa kategorier "görs" hela tiden, och som de tankemodeller de är fungerar de som mallar för människors ständiga gestaltande via dem (Elvin-Nowak & Thomsson, 2003, s. 23). Identitet hänger här tätt samman med *performativitet* och diskurs. Performativitet åsyftar betoningen av identitet som ett "görande", vilket avser en ständigt pågående process i alla människors liv. Könsidentitet kan i detta avseende "göras" rätt eller fel utifrån det socialt accepterade och vedertagna sättet att göra könsidentitet. Detta synsätt fokuserar hur människor via sociala praktiker aktivt skapar sociala kategorier så som i detta fall kön/genus (Rosenberg, 2005, s. 14–17). Performativitet kan vidare benämnas i termer av *subversiv performativitet*, vilket syftar på hur identiteter på olika vis kan parodiera den normativa måttstocken för görandet av könsidentitet. Genom att parodiera det påstått "korrekta" sättet att "göra" kön visar den subversiva performativiteten på normers temporaritet och brist på ett föreställt naturligt ursprung (ibid. s. 14–17).

Att tala om informanterna utifrån begreppet subversiv performativitet kan dock kritiseras, i och med en antydning till identitet reducerat från högst aktuella känslor i människors liv. Det är därför viktigt att påpeka att avsikten med begreppet inte är att bortse från personerna bakom identiteten, och därmed tolka subversiviteten som en medveten handling informanterna självmant valt att iscensätta. Poängen är istället att via performativitet som analytiskt verktyg peka på en av flera viktiga dimensioner kopplat till informanternas sätt att uttrycka och uppleva könsidentitet. Den dominerande diskursen om manligt och kvinnligt utgör en normativ mall för hur människor "bör" iscensätta och uppleva könsidentitet och/eller könsidentitetsuttryck för att inte riskera att tilldelas negativt laddade sociala positioner. Studien visar på *autenticitet* som en viktig dimension i genererandet av sociala positioner. Autenticitet i detta sammanhang ses i relation till en i samhället djupt förankrad bild av ett föreställt korrekt och "naturligt" sätt att erfara och gestalta könsidentitet och/eller

könsidentitetsuttryck (jfr Gustavsson).⁴ Autencitet som begrepp förstås här som flytande, och betonar en historisk och kulturell förankrad process där autencitet står i relation till en viss kulturs och ett visst samhälles bild av ett föreställt korrekt och ”naturligt” sätt att erfaras och gestalta könsidentitet och/eller könsidentitetsuttryck.

Den betecknande kroppen

Informanternas berättelser vittnar alla om att individer som på olika vis kan anses avvika från dominerande förståelser av manligt och kvinnligt löper stor risk att hamna i ett genusförankrat utanförskap i det svenska majoritetssamhället. Berättelserna vittnar vidare om internaliserade diskursiva praktiker och sociala positioner, med betoning på en individuellt baserad tolkning och upplevelse av den egna identiteten som främmande, i ett samhälle där normen pekar på det att vara antingen eller. Normen framhåller dessutom och framförallt en djupt kulturellt, samhällelig och diskursivt förankrad uppmaning och fordran att människor ”bör” leva upp till de förväntningar som den kroppsliga fernissan antyder. Med andra ord en uppmaning att individer med en kvinnlig respektive manlig biologi ”skall” och ”bör” leva upp till det svenska majoritetssamhällets förväntningar och föreställningar om hur en kvinna respektive man bör vara och förkroppsligas.

Påfallande signaler i det insamlade materialet är att de sociala positioner som den dominerande diskursen om manligt och kvinnligt skapar skiljer sig åt beroende på individers biologiska kroppar. Den faktiska kroppen avgör på många sätt den vardagliga interaktionen på den offentliga samhällsscenen och kan liknas vid en så kallad ”hårdvaluta” i relation till hur människor i omgivningen relaterar till individer, detta som följd av att kroppen kan tolkas i termer av en diskursiv språngbräda gällande de förväntningar och krav en viss person åläggs av omgivningen. I detta avseende kan diskursen om manligt och kvinnligt ses som inskriven i människors kroppar, vilket i synnerhet innebär att den mänskliga kroppen i sig framställer vissa sätt att vara människa som mer eller mindre möjliga än andra. Ytterligare en konsekvens är att den biologiska fernissan och den kulturella förståelse den är förknippad med i sig skapar vissa sociala positioner för människor, vilket vidare innebär olika problematik beroende på vilken grupp transpersoner en individ tillhör. Informanternas berättelser ger flera exempel på detta.

Exempelvis berättar Alexander (FtM/TS) om stora svårigheter gällande en individuellt upplevd identitet som homosexuell man kopplad till en kvinnokropp. Kroppen fick länge stå som den avgörande definitionen av sanningen, vilket för Alexander medförde ett dubbelliv där han utåt sett uppträdde som heterosexuell kvinna och i ett ytterst avgränsat privatliv levde

ett liv som homosexuell man (Bremer 2005 citat nr 1). Med utgångspunkt i de grundläggande diskursanalytiska begreppen det *betecknande* och det *betecknade* är det tydligt hur diskursen om manligt och kvinnligt kan ses som inskriven i Alexanders biologiska kropp. Kroppen som diskursiv ”generator” och språngbräda i interaktionen på den offentliga samhällsscenen resulterar i genererandet av en mängd kulturella antaganden i betraktarens öga. Följden blir att den enda synlighet Alexander uppnår läses fast vid den biologiska kroppen, vilket i förlängningen innebär att omgivningen automatiskt handlar utifrån den i alla lägen och i alla former av situationer och sammanhang, så till vida Alexander inte aktivt berättar om sin identitet som transsexuell man. Dominerande förståelser av man/manligt och kvinna/kvinnligt framställer i detta fall ett liv som man som högst problematiskt i och med kroppens tydliga symbolspråk: en person med bröst, kurvig kropp och en ljus röst förväntas leva upp till de kulturella föreställningar och ideal som förknippas med det att vara kvinna. Denna problematik medför stora konsekvenser för majoriteten av informanternas liv, i och med att kroppen är något som varje människa alltid är bunden till och sällan helt går att korrigera till individens fulla tillfredsställelse. Lukas (IG) uttrycker sig så här:

Sen jag blev äldre, så har jag inte haft problem med att jag har kuk... Utan problemen har varit att jag har väldigt håriga armar, jag har hår på bröst, och jag har håret på ryggen, och jag har väldigt stor skäggväxt, och jag är väldigt grov. Jag skulle velat vara betydligt mer androgyn. Och min mamma har väl i princip lagt ner över hundratusen på att hjälpa mej med laserbehandlingar... (ibid. citat nr 2).

Citatet med Lukas vittnar om stora svårigheter med att hävda en identitet som på olika vis spränger gränserna för vad den biologiska kroppen implicerar. En person med ett manligt könsorgan, hårig kropp och grov benstomme, är symboler som är djupt förknippade med manlighet och det att vara man. Att identifiera sig som *intergender*, och därmed placera sig utanför eller mitt emellan kategorierna man och kvinna, kan med stöd av det insamlade materialet benämnas som mycket svårt att hävda, i en värld där kroppen i stor utsträckning får bestämma omgivningens klassificering av vilka individer och identiteter som anses dölja sig bakom ytan. Kim (IG), som till skillnad från Lukas och övriga informanter har ett mycket androgynt utseende, ger flera exempel på sociala praktiker till följd av henoms⁵ tämligen svårbestämbara kroppsliga yta. I intervjun ger hen ett tämligen extremt exempel på omgivningens behov av att klassificera människor in i fixerade kategorier. Exemplet utgörs i stora drag av den händelse att Kim vid ett vardagligt inköp av kaffe latte får frågan av kafébiträdet om hen är kille eller tjej (ibid. citat nr 3). Händelsen kan ses som ett tydligt exempel på kroppens betecknande egenskaper där Kim betecknas som en genusmässig främling i mötet med kafébiträdet, en obestämbare kropp som

uppenbarligen upplevs som högst provocerande och vilseledande i en annars så vardaglig situation som det att köpa kaffe. Den sociala positionen som ges är således den som både och, varken eller. I Lukas fall ges istället den sociala positionen som man och i Alexanders fall den som kvinna. Detta resulterar i förlängningen i att dominerande förståelser av manligt och kvinnligt skapar den sociala positionen som osynlig, då identiteten i dessa fall inte sammanfaller med det som kroppen så tydligt antyder.

Osynliggörande yta

Den ofrivilliga sociala positionen som osynlig är en problematik som framförallt färgar informanternas berättelser om vardagsverklighet kopplat till FtM-identiteter, vilket generellt sett beskrivs som mycket smärtsamt och frustrerande. Denna problematik löper vidare in i identiteter kopplat till intergender: att identifiera sig som transperson och FtM och/eller intergender innebär utifrån informanternas berättelser det faktum att ständigt och i alla lägen och situationer bli definierad utifrån kroppen. Dessa ständiga påminnelser upplevs som mycket plågsamma, i och med en vilja till att signalera en identitet som spränger gränserna för kroppens ”möjligheter”. Det är dock tydligt att det finns skillnader relaterat till vikten av klara och distinkta genussignaler där informanterna med intergenderidentiteter i högre grad uttrycker ett behov av att signalera androgynitet, och därmed peka på kroppen som ett skal. Detta till skillnad från FtM vars strävan ligger i att signalera och skapa manlighet, utifrån en kropp som automatisk och nästan oavsett visuella symboler för manlighet associeras till det att vara kvinna.

Vid en närmare titt på diskussionen kring autencitet relaterat till denna osynlighetsproblematik är det tydligt hur FtM-personer visserligen bedöms som avvikande från en i samhället djupt förankrad bild av ett föreställt ”korrekt” och ”naturligt” sätt att erfa och gestalta könsidentitet och/eller könsidentitetsuttryck. Dock stänger den biologiska kroppen ute dessa individer från att kunna signalera och skapa en maskulinitet som bedöms som överrensstämmande med den samhälleliga bilden av ett ”korrekt” och ”naturligt” sätt att gestalta manlighet. Den kvinnlighet och det kvinnliga uttryck som informanterna avviker från är framförallt bilden av en heterosexuell kvinnlighet. Detta visar att de ofta misslyckas med sina försök att signalera manlighet, men där manliga symboler tillsammans med en kvinnlig biologi tenderar att tolkas utifrån en av omgivningen heteronormativ blick och istället signalerar homosexualitet. Bristande autencitet i relation till både kvinnlighet och manlighet utifrån FtM-personer innebär således en social position som tänkbart lesbisk, vilket kan ses som en förlängning och förstärkning av den osynlighetsproblematik som ovanstående diskussion behandlar. Joakims (FtM TG) berättelse kan ses som en

tydlig illustration av denna så kallade heteronormativa osynlighet:

Det är ju det problemet som trampas på mej hela tiden egentligen [...] Jag har ju inte på mej ett enda kvinnoplagg, men ändå så ser jag ju inte sådär supermanlig ut. Jag har hur många såna upplevelser som helst... Som jag har vart ute med Lydia på krogen [...] Jag har bundit bröstet helt och hållet, har på mej bara herrkläder som säkerligen inte kan visa himla mycket, förutom att axlarna är ju lite mindre, sen höften. Och så kommer det fram folk som tror att vi är lesbiska. Vilket javisst, vad som helst, men det känns ju inte som en komplimang direkt då. Och till och med även om jag, de har hänt också även om jag någon gång sminkat skäggstubb och sånt. Det är inget som hjälper. Man blir ändå sedd nästan bergis som kvinna (ibid. citat nr 4).

Problematiken kring identiteter kopplat till MtF skiljer sig dock från ovanstående diskussion om den betecknande kroppen. Kroppen utgör visserligen även här ett slags diskursivt och betecknande hinder i individens performativa gestaltande av identitet, dock är det utifrån intervjuerna slående hur framförallt FtM-personer ger uttryck för en ständigt aktiv kamp för synlighet i det vardagliga livet. Vid ett betraktande av det offentliga rummet som en öppen scen, där människor ständigt bedöms utifrån den hegemoniska dikotomin manligt/kvinnligt är det utifrån intervjuerna tydligt att MtF-personer bryter normer på ett i allra högsta grad synligt vis som FtM-personer sällan kan uppnå. Manlig autencitet utifrån informanternas berättelser går således att koppla till snävare gränser och kulturella riktlinjer än kvinnlig autencitet; exempelvis uppnår en biologisk man iklädd kjol automatiskt en högre grad av synlighet än en biologisk kvinnokropp iklädd skjorta och slips. De transpersoner som uppnår synlighet på den offentliga scenen är således MtF-personer. Utifrån intervjuerna är det dock tydligt att denna synlighet kan ifrågasättas, i och med kroppen som ensamstående betecknare i den vardagliga interaktionen på samhällsscenen.

Informanternas berättelser om MtF-problematik ger dessutom uttryck för en social position kopplad till en offentlig uppmärksamhet svår att värja sig mot, den finns så att säga där oberoende om man trivs med den eller inte. Rakel (TV) vittnar om en person utan större svårigheter med uppmärksamhet, som istället trivs med att stå i människors blickfång (ibid. citat nr 5). Att stå i blickfånget är för örigt en naturlig del av Rakels arbetsvardag och RFSL-engagemang. Detta till skillnad från Zandrah (MtF TS) som uttrycker en trötthet på människors blickar och kommentarer; hon berättar att hon ofta fått sälla bland människors reaktioner samtidigt som hon uttrycker en önskan om att bli sedd som vilken kvinna som helst (ibid. citat nr 6). Dessa erfarenheter kan ses som tydliga exempel på diskursen om manligt och kvinnligt som inskriven i kroppen. Informanterna väljer visserligen att laborera med den manliga kroppen genom att exempelvis avlägsna kroppsbehåring, skapa fiktiva bröst etc.; dock är det mycket svårt att frigöra sig från det tydliga symbolspråk som

den biologiskt tilldelade kroppen genererar. Utan hormonbehandling och kirurgiska ingrepp är man fastlåst vid den biologiska ”hårdvalutan”, och informanternas berättelser ger vidare tydliga signaler på att omgivningen tenderar att definiera MtF-personer som uteslutande män i kvinnokläder. Den sociala positionen som man i kvinnokläder resulterar vidare i en social position som osynlig för exempelvis Zandrah som identifierar sig som transexuell kvinna.

Den sociala positionen man i kvinnokläder hänger tätt samman med ett föreställt misslyckande. I detta fall en position som en man som misslyckats med att uppfylla de förväntningar som ett visst samhälle och en viss kultur ålägger den biologiska kropp som vi utifrån seglivade strukturer väljer att kalla för manskropp. Den synlighet som MtF-personer uppnår med manskroppen som utgångspunkt bör således ses som främst en illusorisk synlighet, i och med att den av omgivningen registrerade ytan allt för ofta får stå som hela sanningen. Med undantag för individer som lyckas laborera så pass mycket med den manliga ytan att de skapat en utifrån omgivningens granskande genusblickar trovärdig och autentisk symbol för ett visst samhälles och en viss kulturs förståelser av kvinnan/kvinnligheten. Ambitionerna är dock djupt olika för de informanter som figurerar i studien. Zandrah's ambition ligger i att hon inom några års framtid genom hormonbehandling och kirurgiska ingrepp till fullo vill förknippas med den sociala positionen som vilken kvinna som helst. Rakel å andra sidan vill inte uppnå en illusorisk position som kvinna utan strävar istället efter en omformulering av den negativt laddade sociala positionen som man i kvinnokläder till det hon verkligen är, det vill säga transvestit och man, och således fylla på ordet transvestit med positiva associationer. Lydia (MtF TV/TG) ger starka uttryck för den sociala positionen som misslyckad man:

Eftersom det finns dom här två idealen, bara två ideal [...] Det finns inga förebilder som är positiva, som är socialt fullständigt accepterade känner jag det, så det finns nånting mitt emellan... Det finns nån slags halvacceptans om man tittar på kanske Christer Lindarv och Jean Pierre Barda och såna personer. Men det är inte helt okej i allas ögon inte [...] Det saknas ju så att säga positiva köns- eller gender-roller, eller nåt som mittemellan, som inte är dom här två. När man då känner att man håller på och misslyckas med att bli den perfekta snygga killen eller den perfekta snygga tjejen, för det är inte alla som uppnår detta. För nånstans så är det nästan förutsagt också att man ska inte uppnå detta utan... Vad händer med alla oss som inte gör detta? Som kanske anses som fula, eller mindre attraktiva, eller mesiga, eller fjompiga, eller fjolliga eller sådär va. ”– Okej vi ska inte slå dom, men dom får klara sej själva”... eller ”– Dom har inte ansträngt sej tillräckligt mycket för att bli manliga, eller för att bli kvinnliga, eller se kvinnliga ut”... Så känner man ju själv att då håller man ju på och misslyckas med nånting, och det är aldrig kul. Så då, de blir väldigt mycket negativa känslor och då... Då finns det ju så att säga sätt att bota det på ett eller annat sätt, att man blir duktig på nånting annat istället. Som kanske i mitt fall som jag kände att jag misslyckades med att uppnå den manliga normen. Så i och

med att jag hade dom här könsidentitetstankarna, eller den här transpersonligheten som bakgrund, så provade jag att uppnå den kvinnliga normen. Och jag tyckte själv att det gick bättre än med att uppnå den manliga normen (ibid. citat nr 7).

Dolda liv...

Genom att se på det offentliga rummet som en form av öppen scen, på vilken det sker komplexa möten och krockar mellan människor utifrån framförallt en föreställning om vad som är och inte är autentiskt, är det utifrån ovanstående stycke påtagligt att kroppen har en avgörande betydelse för huruvida individer överhuvudtaget blir sedda på denna scen eller inte. Intervjuerna vittnar alla om att transpersoner med en FtM-problematik löper stor risk att aldrig eller väldigt sällan bli sedda på denna scen. Den enda synlighet som uppnås är så gott som uteslutande den som kvinna, misslyckad kvinna eller potentiell "butchflata". Att signalera en trovärdig maskulinitet med kraft att mäta sig med föreställningar om vad som ses som en autentisk man/manlighet är onekligen ett svårt projekt, där det största hindret utgörs av kroppen. Den osynlighet som många av informanterna vittnar om är slående, och leder vidare till frustration, ilska och känslor av hopplöshet. I intervjun med Lukas (FtM TG) ges starka uttryck för denna problematik:

Jag vill ju bli sedd som en feminin man...Men det har jag knappt möjligheter till. Det blir ju att jag blir en tomboy⁶, eller att det blir bara en feminin kvinna till och med i värsta fall. Eller om man inte vill vara kvinna så kanske det kvittar vilken typ av kvinna man ser ut som. Så kan jag känna också ibland att, att nästan jag har två alternativ. Och det ena att jag byter kön, eller i alla fall tar hormoner och kör hela det rejset för att få den effekten som jag vill, och få det utseendet som jag försöker skapa. Eller så bara lägga av, lägga ner, bara börja leva som en helt, klä sej som en helt vanlig stereotypisk tjej. För att det kan väcka bra reaktioner hos folk att man ser stereotypisk ut. Och om man ändå inte kan se ut som något annat än kvinna varför ska man ändå ens försöka, så kan jag känna det (ibid. citat nr 18).

I intervjuerna kopplat till intergENDER går det även här att spåra en tydlig frustration över människors ständiga betraktande av ytan som enda sanningen. Dessa intervjuer ger uttryck för en vardagsverklighet präglad av ett återkommande ifrågasättande av en ofta mycket oförstående omgivning. Som intergENDER ställer man sig utanför de traditionella könsrollerna, vilket många gånger resulterar i en märkbart provocerad omgivning. I kraft av ambivalenta signaler till omgivningen samt svårigheter med att passa in i fasta och ordnade kategorier framstår intergENDERpersonen som en hemlös främling i genusordningen. Jimmy (IG/FtM TV) berättar exempelvis historien om denna händelse:

När jag sa till en tjej i skolan att, att nå jag är intergENDER. Jag är, jag känner mej

väldigt könsneutral, och hon bara "Amen du är ju tjej, men kan du inte erkänna att du är tjej då. Alltså men hallå! Det ser jag ju på dej, du är ju tjej. Eller vadå? Har du fel på fittan eller? Jag ser ju att du är tjej" (ibid. citat nr 20).

Det förlöjligande, bagatelliserande och den oförståelse som ovanstående citat berättar om kan spåras vidare in i övriga berättelser om intergenderidentitet, det är med andra ord ett återkommande inslag i dessa informanternas vardagsverklighet och kan ses som praktiker vilka bottenar i människors inneboende rädsla för ambivalensen, det oförutsägbara och svårdefinierade. Genom att ansluta till diskussionen om autenticitet är det vidare möjligt att se den ambivalenta karaktären hos intergenderpersonen som förstärkt på grund av dessa individers ovilja att stå upp till föreställningar om autenticitet relaterat till varken kvinna/kvinnlighet eller man/manlighet. En tydlig konsekvens av dominerande förståelser av kategorierna manligt och kvinnligt är att dessa personer tilldelas osynliggörande sociala positioner som misslyckade män respektive kvinnor, vilken kvinna eller man som helst, eller i Kims fall både och, varken eller.

Som tidigare nämnts är denna osynlighet ett fenomen som färgar vardagsverkligheten också för transpersoner med en MtF-problematik, detta till trots av en så kallad skenbart genererad position som synlig. I informanternas berättelser framträder normer om autenticitet kopplat till kategorierna man/manligt som lättare att överträda, än normer i anslutning till kvinna/kvinnligt. Den illusoriska synlighet som MtF-personer uppnår kan därför ses som en konsekvens av denna problematik; med andra ord i termer av diskursiva sanktioner och praktiker där kroppen betecknar MtF-identiteter som mer eller mindre otänkbara i och med den ständigt återkommande associationen till den sociala positionen som man i kvinnokläder.

Öppningar och sprickor...

Vid ett diskurspsykologiskt perspektiv, och då framförallt de delar där informanterna har fått komma till tals, kan dominerande förståelser av manligt och kvinnligt även tolkas utifrån begreppet tolkningsrepertoar (se fotnot nr 3). Varje repertoar kan vidare ses i termer av ett slags kulturellt kapital vilket individer kan använda sig av för att framställa olika tolkningar av verkligheten (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 114). Poängen med en tillämpning av detta begrepp är att nyansera bilden av transpersoner och på så vis även rikta ljuset mot mänsklig agens och handlingskraft gentemot de strukturer som verkar i informanternas vardagsverklighet. Dominerande och hegemoniska förståelser av manligt och kvinnligt kan ses som en tolkningsrepertoar med starka och seglivade verklighetskonstituerande befogenheter. Dock är det också möjligt

att genom begreppet tolkningsrepertoar snarare än diskursbegreppet peka på möjligheter till diskursiv förändring, i det avseende att människor alltid finner olika vägar att brottas med de strukturer som ordnar vardags-verkligheten.

Citatet med Lydia (ovan) kan ses som ett tydligt exempel på hur den sociala positionen som misslyckad man onekligen känns tung och negativ, i ett samhälle där kroppen avgör vilka förväntningar man åläggs som individ. Genom tillämpning av ett diskurspsykologiskt perspektiv går citatet dock samtidigt att tolka som att Lydia använder sig av tolkningsrepertoaren för manligt och kvinnligt som en form av kapital för att på så vis uppnå det samhälleliga idealet för kvinnlighet och det att vara kvinna. Då det inte finns någon tillgänglig och socialt accepterad tolkningsrepertoar för identiteter i dikotomins gråzoner använder sig Lydia istället av den dominerande tolkningsrepertoaren för manligt/kvinnligt som ett medel i kampen om att kunna uppnå en social position bortom misslyckandet, vilket ger henne en känsla och upplevelse av att erhålla en social position som accepterad kvinna.

Ytterligare exempel på hur individer i sin vardag aktivt brottas med strukturer i vardagsverkligheten ges i intervjun med Rakel, som bedriver en uttalad kamp för en utvidgning av mansrollen. Genom att använda sig av tolkningsrepertoarens ”kapital”, kan Rakel genom agentskap och normbrytande i vardagens praktiker bedriva en subversiv gestaltning av mannen/manligheten, och således visa att dominerande förståelser av mannen/manligheten inte med automatik omfattar alla individer som betraktar sig själva som män. Genom att även anlägga detta perspektiv på transpersoner med en FtM-problematik ges möjligheter att rikta ljuset mot en mänsklig agens och en handlingskraftighet som utan tvekan existerar och som inte heller helt bör åsidosättas, detta till trots att FtM-problematiken i synnerhet handlar om osynlighet. Att enbart se på transpersoner med en FtM-problematik som offer för en osynliggörande struktur vore att frånta dessa individer deras i högsta grad aktiva sätt att handskas och brottas med vardagsverkligheten. I intervjun med Hannah (FtM TV) framträder denna komplexitet:

Jag sträcker på mej lite mer. Jag blir lite mer stolt som Hannes faktiskt. Och Hannes bryr sej mer om kläder [...] När Hannes ska gå ut och på disco eller ha trevligt, då är det kavaj och slips och snygga braller [...] Bli tilltalad som Hannes och Han, det är en häftig känsla också. Och sen så när, alltså jag har fått höra flera gånger, ”Va snygg du är Hannes!”. Och hur ofta har jag fått höra ”Åh Hannah vad du är snygg!”, det kan jag inte minnas alltså... Så man vill vara snygg [...] men som Hannah, ”Nää äh det spelar ingen roll”. Jag kurar ihop mej med någon lunsig tröja, och försöker gömma mej i nåt hörn liksom och, ”Nä jag orkar inte gå ut, nå det är ingen ide”, det är inget kul... Men det känns som att jag blir bekräftad [...] Jag känner ändå att det är en sån stor del av min person, så att bli bekräftad som Hannes det är väldigt värdefullt (Bremer, 2005. citat nr 8).

Ovanstående citat från intervjun med Hannah vittnar om just agens och handlingskraftighet i vardagsverkligheten. Tidigare i intervjun har Hannah berättat om en social position som misslyckad kvinna, det vill säga en kvinna som inte har lyckats nå upp till de förväntningar som åläggs en individ med en kvinnlig biologi. Denna position återges i citatet i form av en kvinna som inte vågar ta plats, en kvinna som vill gömma sig för omgivningens blickar och som sällan blir bekräftad. I Hannahs fall framstår diskursen om manligt och kvinnligt som högst verklighetskonstituerande, men via en betoning av diskursen som tolkningsrepertoar vid en närmare titt på Hannahs berättelse om sitt manliga alterego Hannes, är det dock påtagligt hur Hannah använder sig av tolkningsrepertoaren för manligt och kvinnligt för att på så vis plocka element ur det kulturella kapital den ger. Med hjälp av detta kulturella kapital skapar hon sig sedan en social position som accepterad och bekräftad man, i ett samhälle där hon tidigare i intervjun har gett uttryck för att ha tilldelats positionen som en kvinna som misslyckats med att nå upp till de samhälleligt och kulturellt förankrade förväntningar och imperativ som ålagts hennes kropp. Den sociala positionen som accepterad och bekräftad Hannes bör visserligen ses som beroende av sitt sammanhang; utanför olika trans- och RFSL-sammanhang är Hannah fortfarande låst i rollen som en av omgivningen definierad okvinnlig kvinna. Det är dock möjligt att se positionen Hannes som en öppning i diskursen om manligt och kvinnligt där Hannes på olika vis finner utrymme för agens som Hannah annars inte upplever sig ha.

Avsikten med en analys utifrån begreppet tolkningsrepertoar är framförallt att peka på komplexiteten i informanternas berättelser. Det är berättelser som å ena sidan ger uttryck för hur dominerande och hegemoniska förståelseramar för manligt och kvinnligt på olika sätt ordnar informanternas vardagsverklighet, men som trots detta å andra sidan ger exempel på hur människor i sin vardag aktivt agerar mot och brottas med de ordnande strukturerna i vardagen genom att på olika vis skapa sig sociala positioner utifrån det kulturella kapital som dessa förståelseramar ger. Ovanstående exempel på agens bör inte ses som enstaka ljuspunkter i informanternas vardagsverklighet. Intervjuerna ger många exempel på människor som å ena sidan är offer för dominerande och hegemoniska sätt att definiera verkligheten, men som å andra sidan också finner öppningar för att på så vis skapa sig en plattform i en värld där omgivningen allt för ofta ser ytan som den enda sanningen.

Individer på resa i dikotomins gränsmarker

De personer som medverkar i studien är individer som utifrån det svenska majoritetssamhällets verklighetsuppfattning på olika vis inte anses ha lyckats med att nå upp till vissa av de förväntningar och krav som ålagts dem i detta

samhälle och i denna kultur. I detta fall djupt rotade förväntningar och krav på att de som medborgare i det svenska samhället bör lyckas med att infoga sina identiteter i de identitetsmässiga och kulturellt förankrade mallar för man/manligt och kvinna/kvinnligt som deras kroppar är förknippade med. Denna problematik har i sin tur fått avgörande konsekvenser för deras liv. Tydligt är hur informanterna å ena sidan tenderar att, med utgångspunkt i det svenska majoritetssamhället, bära på ett internaliserat främlingskap, samtidigt som de å andra sidan har en status som ”minoritet i majoritet” inom HBT-världen och den identitetspolitiska organisationen RFSL. De sociala positionerna kan således ses som situerade i den betydelsen att de är beroende av det sammanhang och den miljö informanterna befinner sig i.

Att tala om en internaliserad social position som främling avser ett betraktande av den sociala positionen som i synnerhet genererad inom individen själv, tillsammans med och beroende av rådande socialt accepterade sätt att vara människa. Betoningen av positionen främling som internaliserad bör dock inte ses som en process individen själv har ansvaret för och kan råda över. Främlingskapet som internaliserad avser snarare att rikta ljuset på diskurser som rådande över inte bara omgivningens sätt att se på verkligheten utan även över individers självuppfattning. Det är således en social position som växer fram hos individer som en effekt av i detta fall dominerande och hegemoniska förståelser av kategorierna manligt och kvinnligt. Internaliserade diskursiva praktiker syftar därför inte på diskursers verkan som mindre avgörande och verklighetskonstituerande än andra. Att exempelvis vara tonåring och inte känna sig hemma i omgivningens sätt att förstå begreppen kvinna och man är en smärtsam och ofta ensam problematik. Detta så kallade internaliserade främlingskap kan vidare ses som en del av en inre identitetsmässig resa, där främlingskapet och ensamheten hos informanterna i hög grad har kommit att uppvägas av ett hemmahörande och en position som accepterad vid inträdet i HBT-världen och framförallt RFSL-rörelsen. De flesta informanterna är individer som landat i sina identiteter och majoriteten har utöver detta en längre period bakom sig som aktiva inom RFSL. Trots detta fokuserar studien även på den ensamhet och det främlingskap som för många av dem ligger som starkast en bit bak i tiden, men som också i dagsläget tar sig uttryck i vardagsverkligheten på olika vis. Genom att lyfta fram detta söker studien även skapa inblick i vardagsverkligheten för transpersoner som ännu inte har landat, och som ännu inte trätt in i HBT-världens och RFSL:s så kallade alternativa rum för ickenormativa identiteter i det svenska samhället. Genomgående i informanternas berättelser är att identiteter som på olika vis spränger gränserna för den djupt rotade dikotomin manligt/kvinnligt är särskilt svåra att bära.

Informanterna berättar alla om svårigheter med att identifiera sig utanför någon av samhällets synliga och etablerade mallar/plattformar för hur man som individ ”bör” uppleva och utforma sin könsidentitet. De flesta människor blir tidigt införstådda i hur identitet bör konstrueras utifrån plattformarna man och kvinna, dessa plattformar bör vidare ses som förkroppsligade. Att då uppleva en identitet som inte går samma ”logiska” och ”rationella” väg, det vill säga utifrån kroppen eller identiteter inom dikotomens gränser, resulterar i att individer tvingas forma sitt jag utifrån mallar som är högst otillgängliga. Denna otillgänglighet kan ses som diskursiva legiti-meringstekniker och praktiker. Denna diskursivt konstruerade och framställda otillgänglighet resulterar i avgörande svårigheter för individer som inte känner sig hemma i mer åtkomliga och accepterade modeller för sätt att vara människa. Genom dessa praktiker och tekniker lyckas dominerande och hegemoniska sätt att förstå manligt och kvinnligt således upprätthålla och konsolidera sin föreställda position som ”naturlig” och ”självklar”. Representationer av transidentiteter är visserligen fler idag än det var för kanske tio år sedan, dock ger dessa representationer inte utrymme åt särskilt många av de grupperingar som ryms inom begreppet transpersoner. Dessa representationer är i majoriteten representationer av MtF med betoning på transvestism, transexualism och dragqueens, med följden att identiteter framförallt kopplat till intergender och FtM framställs som mer eller mindre otänkbara. I intervjun med Lukas (IG) blir ovanstående diskussion mycket påtaglig:

Den enda möjligheten för mej var väl att påbörja en könsutredning. Vilket jag inte var intresserad av, för att kvinna var jag inte, det visste jag. [...] Jag vet inte när det var första gången, men det var kanske när jag var tjugo som jag började så här... ”Vafan jag är Lukas liksom, jag är bara jag, jag är inte nån man, jag är ingen kvinna”... Och det var långt innan jag hade kommit i kontakt med begreppet intergender överhuvudtaget. Och det skedde några gånger att jag mådde skitdåligt och bara spydde galla över alla människor i min dagbok på diverse olika communitys. Om att ”Jag var inte det, och jag var inte det, och jag ville inte vara det och det. Utan jag är mej själv bara, och bara inse det, och fatta det. Det är ganska enkelt!” Och då var det någon på QX som skrev till mej och sa att ”Nämen prata med ’Lotta’ för hon är intergender, och jag tror att det är nånting liknande det du är” [...] Och det var då som jag sen började kalla mej intergender, eller fick nånstans en definition på vad det var jag kände, eller nåt som stämde in ungefär på vad jag kände (ibid. citat nr 10).

Citatet med Lukas utgör ett tydligt exempel på identitet i gråzonen, där riktlinjer för etablerandet av identitet i hög grad saknas. Som intergender ställer hen sig utanför de traditionella könsrollerna och intergenderidentiteter kan därför ses som ett påtagligt fall av ett genusmässigt främlingskap där det ambivalenta innebär problem. Lukas situation kan tolkas i termer av en identitetsmässigt limbo, vilken genererar den internaliserade sociala positionen som dikotomt

hemlös samt både och varken eller. Att slutligen få ett namn på det man upplever och erfar resulterar i att den internaliserade sociala positionen som främling till viss del löses upp, som följd av att Lukas nu har funnit en plattform och därmed kan kalla sig för något. Lukas träder således bort från det att vara okänd för sig själv och in i den sociala positionen av att vara Någon. Detta bör dock ses utifrån en betoning av en internaliserad social position. Omgivningen och det utanförliggande samhället är till skillnad från Lukas själv ”kulturellt betingad” att koppla Lukas till de kulturella associationer som kroppen väcker, det vill säga till den sociala positionen som Man.

Zandrah (MtF TS) ger även hon uttryck för ett internaliserat främlingskap i relation till en otillgänglig plattform för identitet. Efter en lång tid av identitetsmässigt utanförskap konfronteras hon med en tidningsartikel som beskriver en problematik liknande den hon själv har upplevt under en längre tid. Den internaliserade sociala positionen som ensam främling utlöser hos Zandrah en rad diskursiva praktiker. Genom att ständigt arbeta och fjärma sig från omgivning och vänner söker hon förtränga sig själv, i och med ett identitetsmässigt brott mot det genusmässigt förankrade identitetsassociationer som kroppen implicerar. Diskursen om manligt och kvinnligt som inskriven i kroppen resulterar följaktligen i att kroppen betecknar Zandrahs identitet som otänkbar, vilket genererar avgörande konsekvenser för hennes vardagsverklighet. Via dessa praktiker söker hon skjuta bort det otänkbara för att därmed fasthålla och foga in identiteten inom gränserna för det som utifrån diskursen ses som möjliga sätt att vara människa (ibid. citat nr 9). Via Rakels (MtF TV) berättelse illustreras ovanstående internaliserade främlingsproblematik på ett särskilt påtagligt vis:

Det där klassiska med en väska på vinden, en väska i källaren [...] Det där med en väska, det låter ju väldigt skojigt sådär. Men man ska ju också vara medveten om att en väska i bilen, det går ju inte att tvätta, det stinker ju nåt jävulskt om dom här grejerna. Det är ett oerhört förnedrande liv [...] Man klär om nånstans, tar bilen och kör ut i skogen och klär om och är livrädd att det ska komma någon. Stannar på en parkeringsplats, går in på nån parkeringsplats med nån toalett, och klär om och hoppas ingen ska komma. Man är livrädd. Och jag vet inte egentligen vad man är livrädd för. Livrädd för upptäckt, upptäckten vadå? Att jag är nånting så förnedrande som transvestit, eller att jag klär mej i kvinnokläder, Usch så hemskt för en man! Då är man ju ingen riktig man, utan då är man ju nånting annat. I vårt samhälle så är det ju inte så himla bra att vara någonting annat än en man. Det är ju det man ska vara. [...] Manhaftiga kvinnor finns det, men kvinnhaftiga män är det väldigt ont om [...] Ett tag så var jag ju helt övertygad ”Jag kommer aldrig bli trettio år gammal. Ja, såna som mej, de tar ju naturen bort, vi finns ju inte” (ibid. citat nr 11).

En alternativ verklighet?

Materialet genomkorsas på olika vis av å ena sidan representationer av dominerande och stereotypa förståelser av manligt och kvinnligt, och å andra sidan alternativa tolkningsramar vid sidan av och i opposition mot dessa förståelser. Tidigare i texten benämns informanternas sociala positioner vidare som situerade, i den betydelse att de är beroende på vilket sammanhang och i vilken miljö informanterna befinner sig i. Gemensamt för informanterna är att de i intervjuerna målar upp bilden av två olika världar. Den ena världen representerar det svenska majoritetssamhället och den andra så kallade alternativa världen utgör det svenska HBT-samhället med fäste inom den identitetspolitiska rörelsen RFSL. I detta avsnitt utvecklas tanken om RFSL- och HBT-världen som ett påstått alternativt rum med utrymme för ickenormativa identiteter.

Med utgångspunkt i den diskurspsykologiska inriktningen är det möjligt att se informanterna som människor som i sin vardagsverklighet använder sig av det kulturella kapital som den dominerande tolkningsrepertoaren för kategorierna manligt och kvinnligt tillhandahåller, för att till viss del omformulera de riktlinjer för mänskligt vara som dessa förståelser ger och håller för sanna. Diskurspsykologins betoning på socialt samspel och diskursiva praktiker i vardagen som en ingång till hur människors verklighetsuppfattningar formuleras för att bemöta alternativa modeller är tankegångar som visat sig fruktbara i en analys av informanternas sätt att handskas med vardagsverkligheten. Intervjuerna är berättelser som å ena sidan präglas av individers vilja till motstånd mot nutida hegemoniska föreställningar om möjliga sätt att vara människa, samtidigt som berättelserna följer en språklig struktur tillhandahållt av och till viss del i linje med den hegemoni som de avser göra motstånd mot. I intervjun med Hannah (FtM TV) skisseras en tydlig bild av två världar:

Jag jämför det lite [...] med att jag drällde in i en frikyrka en gång i tiden. Lite samma känsla av att komma in i ett sammanhang där man blir accepterad, precis som jag är så att säga. Inte ifrågasatt, och inte definierad utan ”jaha jag kanske känner mej såhär, jag kanske definierar mej såhär idag och kanske något annat imorrn”. Ja, väldigt stor frihet [...] När jag har bejakat den så har jag ju kommit hem till mej själv så att säga, mitt hem i mej själv. Och i dom sammanhangen så blir jag ju mer... den sidan som jag hela tiden har förnekat, när den får plats till hundra procent så är det klart att jag blir väldigt mycke hemma och trivs och kan vara öppen och spontan [...] Men det är klart att utanför det sammanhanget... om jag skulle vara lika mycket Hannes utanför [...] så, då blir det ju motsatt effekt. Då blir det motsatt känsla... en hemlöshet, eller rotlöshet, eller en icke höra hemma, icke passa in och bryta mot normen och folk tittar konstigt eller... (ibid. citat nr 13).

I ovanstående citat polariseras de båda världarna mot varandra, och RFSL- och HBT-världen målas upp som en fristad för ickenormativa identiteter. Vid ett diskurspsykologiskt synsätt träder denna fristad fram som en alternativ verklighet där det existerar andra riktlinjer för det att vara människa än i världen ”utanför”. Denna alternativa tolkning av verkligheten förs vidare fram i opposition mot den dominerande diskursen om manligt och kvinnligt och formuleras på olika vis av informanterna i social interaktion i vardagen. Kopplat till det övergripande temat om autenticitet kan denna alternativa tolkning av verkligheten vidare ses som en omformulering av ett i samhället föreställt autentiskt sätt att erfaras och gestalta könsidentitet och/eller könsidentitetsuttryck. Med utgångspunkt i begreppet subversiv performativitet är det dessutom möjligt att tolka RFSL- och HBT-världen som ett subversivt sammanhang och alternativ verklighet, som på olika sätt parodierar den normativa måttstocken för ”görande” av könsidentitet. Genom att bryta mot gängse och djupt rotade normer om hur könsidentitet bör imiteras/spelas visar denna alternativt formulerade värld på normers temporaritet, samt att dessa normers påstådda naturlighet och självklarhet är just påstådda föreställningar vilka på intet vis kan kopplas till någon form av ursprunglig kärna från vilken imitationerna en gång tog sin början. I intervjuerna ges flera exempel på hur informanterna i sin vardagsverklighet på olika vis parodierar den normativa måttstocken för imitation och iscensättande av könsidentitet. Jimmy (IG/FtM TV) berättar exempelvis:

Jag bryr mej ju, eller jag tror i alla fall, att jag bryr mej väldigt lite om vad andra anser. Som många tycker ju inte ens att jag passerar som transvestit, just eftersom att jag blandar mina könsuttryck. Till exempel, nu sitter jag i nagellack. Det är väldigt omanligt, ja oj! Om man inte är typ rocksångare [...] Det är inte helt ovanligt att jag går ut, och har skägg, och sen så har jag läppstift, och ögonskugga och stora buskiga ögonbryn och urringad tröja... kavaj, pösiga jeans och klackskor. [...] Andra dagar kan det kännas väldigt bra att bara ha skägget, och inget annat smink och inte ens fixa håret. Andra dagar så är det väldigt trevligt med bara ögonskugga å läppstift. Mina kläder brukar vara ganska könsneutrala. Och jag binder inte bröstet och jag använder alltid kalsonger oavsett hur jag känner mej [...] Det finns inga såna principer att det här är tjejigt det här är killigt utan det här, det här känns väldigt Jimmy å de här känns bra [...] Men jag brukar inte hindras av yttre markörer. För att det som, det inuti det är ändå viktigare (ibid. citat nr 14).

Citatet med Jimmy är ett tydligt exempel på hur informanterna i sin vardag på olika vis parodierar gängse normer och föreställningar om hur könsidentitet bör imiteras/spelas. Genom att tänja på gränserna i olika sammanhang och miljöer formulerar Jimmy en alternativ imitation utanför de påstått naturliga och korrekta mallarna för identiteter kopplat till man/manligt och kvinna/kvinnligt. Via begreppet tolkningsrepertoar är det dessutom möjligt att påstå

att Jimmy väljer ut delar från det kulturella kapital som dominerande förståelser av manligt och kvinnligt ger, för att på så vis formulera en ny tolkningsrepertoar och visa att mänskligt vara utanför den dominerande diskursen om manligt och kvinnligt är möjligt.

Med utgångspunkt i det övergripande empiriska materialet framträder transpersoner på olika vis som medskapare av en alternativ förståelseram för kategorierna manligt och kvinnligt. I texten har endast ett fåtal av informanterna fått komma till tals, liknande scenarion är dock aktuella i alla informanternas berättelser. Dessa berättelser vittnar alla om en vardagsverklighet där individer på olika vis parodierar gängse normer och föreställningar om hur könsidentitet bör imiteras/spelas. Detta sker dock på olika vis och vidare med olika medvetna eller omedvetna avsikter; Zandrah och Alexander som båda är transexuella parodierar exempelvis inte lika medvetet som ovanstående citat från Jimmy. För exempelvis Rakel och Jimmy är det viktigt att tänja på gränserna för vad som anses socialt accepterat, detta till skillnad från Zandrah och Alexander som i högre grad följer de socialt accepterade mallarna för gestaltandet av könsidentitet, men trots detta parodierar dessa mallar i kraft av sina biologiska kroppar. I intergendersammanhang är den parodierande dimensionen påfallande. Som intergender ställer man sig utanför kategorierna man/manligt och kvinna/kvinnligt och utgör således en ickedikotomi utan ambition att för den skull skapa en ny ordning. På så vis synliggörs den påstått naturliga ytan i de etablerade kategorierna manligt och kvinnligt som just påstådd. Ovanstående diskussion kan vidare ses som ett slående exempel på att kön inte på något sätt kan ses som en statistiskt förankrad kärna som vi människor kan luta oss tillbaka på. Fram träder istället bilden av kön som ett verb, med andra ord ett "görande" vilket avser en pågående process ständigt närvarande i alla människors liv.

Detta kan dock inte ses som den enda sanningen. Det insamlade materialet ger visserligen tydliga signaler på HBT- och RFSL-världen som ett alternativt rum i opposition mot rådande hegemoniska sätt att definiera verkligheten, dock är det även tydligt att det existerar vissa relativt etablerade normer och riktlinjer för hur dessa normer bör brytas. Med stöd i det insamlade materialet är det således möjligt att hävda att det exempelvis även finns sådant som ickenormativa transvestiter, transgenderister och transexuella, som på grund av sin ickenormativitet kan stöta på problem även i en "värld" som ofta uttalas som en fristad för just ickenormativa identiteter. Joakim (FtM TG) uttrycker en uppenbar ilska över detta i intervjun:

Det lilla som jag retat mej på i transkretsarna några gånger [...] De har varit några stycken [...] som också verkar ha den tanken om att man ska bete sej enligt dom könsroller som finns i samhället. Då förstås omvänt. Om man vill vara man, varför ska man då vilja vara en stereotypisk man? [...] Eller tvärtom, om man vill vara

kvinna, måste man bete sej som en stereotypisk kvinna? Jag har en kompis som är FtM TS och han, han använder smink, han målar ofta sina naglar, han använder färggranna kläder, alla herrkläder och en hel del smycken. Och han har de problemet att folk vill alltid påtvinga någonting på honom och ifrågasätta det att han är transexuell. Men han säger att "Jag är transexuell men jag klär mej som jag skulle klä mej om jag var en man" [...] Förstår du att det är transpersoner som säger till honom att "Du som vill vara man ska du inte vara manligare". Och jag har också hört det, jag vet inte om det var skämt eller halvskämt eller helalvarligt, att "Ska du inte vara manligare du som vill vara man"... Och jag fattar inte det! Är inte poängen att vara sej själv och inte uppfylla dom där stereotyperna [...] Man tror sej ha hittat liksom perfekta paradiset borta från alla könsrollsfordomarna, så kommer alla dom här könsrollspoliserna omvänt då liksom, "Var är slipsen? Varför tar du dej inte i skrevet?" typ, "Varför är du inte högljud? Varför målar du naglarna?" Jag tycker det är skit. Jag tycker faktiskt att transpersoner ska granska sina egna attityder gentemot könsroller också, och lära sej att vara mer toleranta mot dom som vill bejaka båda sidorna till och med samtidigt, och inte bara som separerade enheter (ibid. citat nr 16).

Citatet med Joakim visar på den komplexitet som är genomgående i materialet: å ena sidan är det väldigt viktigt för informanterna att ta avstånd från dominerande förståelser av kategorierna man/manligt och kvinna/kvinnligt, likaväl som det å andra sidan uppstår problem och menings-skiljaktigheter om exempelvis en person väljer att bejaka en feminin sida vid sidan av en identitet som transexuell man. Tidigare i texten gav även Jimmy uttryck för samma problematik i relation till sitt eget blandande av könsmarkörer. Att blanda och på så vis framställa en visuell yta av både och/varken eller leder till konsekvensen att Jimmy i vissa sammanhang ifrågasätts som transvestit. Diskussionen vittnar om att det påstått alternativa rum som HBT- och RFSL-världen trots allt utgör vidare är en del av en verklighet där dominerande förståelser av manligt och kvinnligt på olika vis konstituerar verkligheten. Likaväl som det finns tämligen fasta och stabila imitationer för hur könsidentitet bör spelas i det utanförstående svenska majoritetssamhället är det således påtagligt att det även i HBT- och RFSL-världen existerar relativt väletablerade imitationer för hur ickenormativa könsidentiteter bör spelas. I ovanstående citat med Joakim, samt i föregående citat med Jimmy, ges vidare en antydning till att dessa imitationer vilar på premisser av dominerande förståelser av manligt och kvinnligt. Vilket än en gång visar på informanternas vardagsverklighet som komplex, där förståelser av manligt och kvinnligt i hög grad omformuleras, likaväl som det även här existerar vissa strukturer och riktlinjer för hur individer "bör" vara människor.

Avslutning

Sammanfattningsvis visar studien på den biologiska kroppen som diskursiv generator och språngbräda i mötet och i interaktion med andra människor.

Kroppen utgör med andra ord en så kallad ”hårdvaluta” i informanternas vardagliga interaktion med människor, och är vidare avgörande för vilka ”genusförväntningar” en viss person åläggs. Genom att se på diskursen om manligt och kvinnligt som inskrivna i människors kroppar, är det möjligt att peka på den mänskliga kroppen som diskursiv betecknare, likaväl som betecknad, vilket i sin tur resulterar i att kroppen i sig framställer vissa sätt att vara människa som mer eller mindre otänkbara. I texten ges dessutom argument för hur den biologiska fernissan och den kulturella förståelse den förknippas med, i sig skapar vissa sociala positioner. Detta innebär olika problematiker för olika grupper av transpersoner.

Synnerligen slående är hur berättelser framförallt kopplat till FtM-problematik och intergenderidentiteter genomsyras av osynlighet och frustration. Intergenderidentiteter har utifrån det empiriska underlaget visat sig som högst provocerande, där kroppen upplevs som en svårbesegrad uteslutningsmekanism och klassificeringsgrund i omgivningens dikotomt bundna ”genusbedömande” blickar. Studien visar vidare på hur den biologiska kroppen i hög grad utestänger FtM-personer från att skapa trovärdig maskulinitet. Den kvinnlighet som informanterna avviker från är framförallt bilden av en heterosexuell kvinnlighet. Vilket antyder att manliga symboler tillsammans med en kvinnlig biologi tenderar att tolkas utifrån en av omgivningen heteronormativ blick och istället signalerar homosexualitet, vilket verkar som förlängning av den osynlighetsproblematik som informanterna vittnar om. Identiteter kopplat till FtM och intergender är således särskilt viktiga att synliggöra. Genom att belysa dessa människors existens och vardagsverklighet kan representationer av transpersoner vidgas, och innesluta verkligheten gällande för ett större spektra av transidentiteter. Viktigt att påpeka är dock att de grupper av transpersoner som idag är synliga har erhållit sin synlighet via framförallt sensationsartade inslag i mediala verksamheter. Den synlighet som dessa grupper har uppnått är därför en synlighet som kan och bör ifrågasättas, och snarare ses som en form av illusorisk synlighet kopplat till en av omgivningen definierad fascinerande yta.

Materialet har utöver detta visat på HBT- och RFSL-”världen” dels som ett alternativt rum för ickenormativa identiteter dels som del av en verklighet där dominerande förståelser av manligt och kvinnligt på olika vis konstituerar verkligheten. Trots det ickenormativa ”omfamandet” inom detta alternativa rum står det klart att det också existerar sådant som ickenormativa transpersoner. Likaväl som det finns tämligen fasta och stabila imitationer för hur könsidentitet bör spelas i det utanförstående svenska majoritetssamhället är det samtidigt påtagligt att det även i HBT- och RFSL-världen existerar relativt väletablerade imitationer för hur ickenormativa könsidentiteter bör spelas. Materialet visar

vidare på även ickenormativa transpersoner, som på grund av sin ickenormativitet kan stöta på problem även i en ”värld” som ofta uttalas som en fristad för just ickenormativa identiteter.

Via en dialektik mellan å ena sidan en betoning på diskurs, och å ena sidan en betoning på tolkningsrepertoar har studien sökt peka på komplexiteten i informanternas vardagsverklighet. Det är berättelser som å ena sidan ger uttryck för hur dominerande och hegemoniska förståelseramar för manligt och kvinnligt på olika sätt ordnar vardagsverkligheten, å andra sidan berättelser om hur människor i sin vardag aktivt agerar mot och brottas med de ordnande strukturerna i vardagen och därmed skapa öppningar och sprickor i diskursen. På så vis kan de skapa sig en plattform i en värld där omgivningen och det övergripande samhället allt för ofta ser ytan som den enda sanningen.

Noter

- ¹ *Liten ordlista*: Intergender (IG) – Person som definierar sig som att befinna sig mellan eller bortom de traditionella könen eller väljer att inte definiera sin könsidentitet alls; Transgenderist (TG) – Person som mer eller mindre konstant lever i det ”motsatta könets” roll utan att förändra sin kropp på kirurgisk eller hormonell väg, eller en person som har en identitet som det ”motsatta” könet men väljer att inte manifesteras denna identitet i sitt utseende eller beteende; Transexuell (TS) – En person som upplever sig vara av ”motsatt” kön jämfört med sitt biologiska kön. Är en medicinsk diagnos och kan vara ett sätt att identifiera sig; Transvestit (TV) – En person som mer eller mindre ofta, helt eller delvis, klär sig i det ”motsatta könets” kläder och roll för att må bra.
- ² Diskursbegreppet diskuteras utifrån följande definition: ”One (or more) particular, internally coherent set(s) of values and orientations, which is/are held to be normative, persuasive or simply unexceptional within specific groups or movements, which guides practical action, but which is configured around and through a finite set of claims, statements or accounts, amounting to a stance or (particular) worldview” (Coupland & Gwyn, 2003 s. 6).
- ³ ”Med tolkningsrepertoar menar vi den uppsättning begrepp, beskrivningar och sätt att tala som i stort sett kan skiljas från varandra och som ofta finns samlade kring metaforer eller livfulla bilder. Varje repertoar ger resurser som människor kan använda för att konstruera versioner av verkligheten” (Jørgensen & Phillips, 1999 s. 114).
- ⁴ Lotten Gustavsson diskuterar kring vikten av autenticitet i sin avhandling om medeltidsveckan på Gotland. I avhandlingen avser autenticitet visserligen en koppling till framförallt bilden av en föreställt korrekt återgiven medeltida historicitet, dock anser jag att man kan föra in genusordningen i detta resonemang och istället tala om en autenticitet i relation till en i samhället djupt förankrad bild av ett föreställt korrekt och ”naturligt” sätt att uppfatta och gestalta könsidentitet och/eller könsidentitetsuttryck (Gustavsson, 2002).
- ⁵ Hen/Henom avser ett könsneutralt pronomen taget från det finska språket, vilket ställer sig utanför de i samhället vedertagna pronomen Han/Honom & Hon/Henne.
- ⁶ Engelska för pojkflicka.

Litteratur

- Bremer, Signe (2005): *Under Ytan: En etnologisk studie av nio transpersoners berättelser om vardagsverklighet i ett könsdikotomt samhälle*. Magisteruppsats i etnologi. Institutionen för Religion & Kultur, Södertörns Högskola.
- Butler, Judith (2005): *Könet Brinner! Judith Butler: Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Köping: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Coupland, Justine & Gwyn, Richard (Ed) (2003): *Discourse, the body, and identity*. New York: Palgrave Macmillan.
- Diskrimineringskommittén (2005–03–08): *Transpersoner och diskriminering: Seminarium för diskrimineringskommittén onsdag 26 januari 2005*. Stockholm.
- Elvin-Nowak, Ylva & Thomsson, Heléne (2003): *Att göra kön: Om vårt våldsamma bebov av att vara kvinnor och män*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Gustafsson, Lotten (2002): *Den förtrollade zonen. Lekar med tid, rum och identitet under medeltidsveckan på Gotland*. Nora: Nya Doxa.
- Namaste, Viviane K. (2000): *Invisible lives: the erasure of transsexual and transgendered people*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Winther Jörgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000): *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- www.rfsl.se

Summary

The life of transpersons considers the life of people that in today's overall Swedish society can be described as relatively unknown and invisible. The main aim for this study has been to acknowledge and shed light on the situation of transpersons, by focusing how normative understandings of womanhood and malehood figures in the informant's tellings about their everyday life. The empirical setting for this study concerns deep interviews with nine transpersons connected to the identity groups of intergenderism, transgenderism, transvestism and transexualism. The result points as the biological body as discursively signified, hence the body also functions as a discursive signifier in the sense of dominating understandings of the woman/womanhood and the male/malehood as inscribed on the body. The biological body, then, can be interpreted as a producer of certain ways of life as more legitimate and true than others, which further functions as generating certain types of discursive practices, sanctions and social positions which differ between the identity groups included in this study. The social positions found in the informants tellings point at invisibility as one of the most striking dimensions in the life of transpersons.

Further, this invisibility is specifically affecting the everyday life of identities connected to FtM and intergenderism, hence the so called visibility of MtF can be considered as mainly an illusion due to a deeply rooted notion of the body-surface as the only truth. The result further shows that even though the world of RFSL and the overall Swedish HBT-community can be seen as an alternative world embracing un-normative identities, the premises and norms within this world must be considered as a reality depending on hegemonic and dominating understandings of malehood and womanhood.